



פרשת כי תצא
 גליון 265 | י' אלול ה'תשע"ג
 (שנה שביעית)
 כניסת שבת 19:01
 יציאת שבת 20:02

מלא טוב

לרב מנחם מנדל בלכמן
 לרגל הולדת הנכדה.
ליונה ויינר (ב')
ולאהרן יונג (ב')
 לרגל עלייתם ארצה.

אשכולות

כִּלְאוֹן פְּלוּנִי אֶל תְּלִמְדֵי יִשְׁבֵּת כֶּבֶד בִּיבְנֵי

לעילוי נשמת מרן ראש הישיבה הרב חיים יעקב גולדוויכט בן הרה"ח רבי ישראל אלעזר זצ"ל



"בנו זה... זולל וסובא"

מרן ראש הישיבה, הרב מרדכי גרינברג שליט"א

"ואמרו אל זקני העיר, בנו זה סורר ומורה, איננו שומע בקולנו, זולל וסובא". כבר עמדו חז"ל על התמיהה הגדולה – וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי, אמרה תורה יצא לבית דין לסיקל? אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסופו מגמר נכסי אביו, ומבקש לימודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב" (סנהדרין עב, ע"א).

ועדיין יש להבין, היכן הזהירה התורה שלא לאכול בשר ולא לשתות יין באופן שאדם עלול להמשיך אחר תאוותיו, הרי האכילה והשתיה מותרים?!

כתב ע"ז הרמב"ן: "שהוא זולל וסובא עובר על מה שנצטוונו 'קדושים תהיו'. ונאמר עוד, 'ואותו תעבדו ובו תדבקו', כאשר פירשתי, שנצטוונו לדעת את ה' בכל דרכינו, וזולל וסובא לא ידע דרך ה'".

ובפרשת ואתחנן כתב: " 'ואותו תעבד', שתהיה לו בכל עת כעבד הקנוי המשרת לפני אדונו תמיד, שעושה מלאכת רבו עיקר, וצרכי עצמו ארעי, עד שיבוא מזה מה שאמרו 'וכל מעשיך יהיו לשם שמים', שאפי' צרכי גופך – לשם עבודת הא-ל יהיו. יאכל וישתה ויעשה צרכיו כדי קיום הגוף לעבוד את ה', כעניין שאמרו 'הנה טוב מאוד' – זו שינה. וכי שינה טובה היא? אלא מתוך שישן קמעה, הוא עומד ועוסק בתורה וכו'. וזה פירוש נכון". עכ"ל הרמב"ן.

ואף שלדברי הרמב"ן עבר רק על מצוות עשה, שלא קנה מעלת הקדושה, מ"מ עונשו אינו דומה לכל עובר על מצוות עשה. ופי' ר' יונה בשערי תשובה (שער א, ל), שיש איסור להמשיך אחר תאוותו גם בדברים המותרים. "כי כל זמן שאדם הולך אחר תאוותיו, נמשך אחר תולדות החומר, וירחק מדרך הנפש המשכלת, ואז יתגבר יצרו עליו, כעניין שנאמר 'וישמן ישורון ויבעט', וכאשר ישבר אדם תאוותו גם בדברים המותרים, בזה תצליח הנפש". יוצא אפוא שלעבירה על מצוות עשה זו ישנן השלכות מרחיקות לכת, ומשום כך אין עבירה זו נמדדת רק כעבירה על עשה.

ולדעת ספר החינוך (מצוה שפז), יש בהיגררות אחר התאוה, אף בדברים המותרים, איסור לא תעשה – "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם". "ובכלל זה שלא לרדוף אחר תאוות העולם הזה, כי אחרייתם רעה, וכדי בזיון וקצף וכו'. והמצוה הזאת באמת יסוד גדול בדת וכו', שום תשים דעתך למלאות תאוותך הרעה פעם אחת, תימשך אחריה כמה פעמים, ואם תזכה להיות גיבור בארץ לכבוש יצרך ולעצום עיניך מראות ברע פעם אחת, יקל בעיניך לעשות כן כמה פעמים וכו'. וכן מי שהוא תר אחר עיניו, כלומר שהוא רודף אחר תאוות העולם, כגון שהוא משים ליבו תמיד להרבות תענוגים גדולים לנפשו מבלי שיכווין בהם כלל כוונה לטובה, כלומר, שלא יעשה כדי שיעמוד בריא ויוכל להשתדל בעבודת בוראו, רק להשלים נפשו בתענוגים, כל מי שהולך בדרך זו עובר על לאו זה תמיד בכל עת עסקו".

ועוד יש בזה, לדעת החינוך (מצוה תיח), משום עבירה על מצוות אהבת ה'. "ועובר ע"ז וקובע מחשבותיו בעניינים גשמיים ובהבלי העולם שלא לשם שמים, רק להתענג בלבד, או להשיג כבוד העוה"ז להגדיל שמו, לא לכוונת להיטיב לטובים ולחזק ידי ישרים, ביטל עשה זה ועונשו גדול. וזאת מן המצוות התמידיות על האדם ומוטלות עליו לעולם".

הרי שהיגררות אחר בשר ויין, אף שהם מותרים באכילה ושתייה, יש בהם עבירה על יסודות הדת, ומשום כך עונשם חמור יותר, ואינן נמדדות רק כעבירה על ל"ת או עשה גרידא.

כך פי' מרן הרב קוק זצ"ל את מאמר חז"ל (ברכות לב, ע"ב):

"שמאז שחורב הבית ישנה מחיצה של ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים, שנאמר 'ואתה קח לך מחבת ברזל ותן אותו בינך ובין העיר' (יחזקאל ד, ג)". "בשר ניתן לאכילה ע"י הכשרה – בישול במים, צלייה על האש או טיגון. הטיגון הוא הטעים ביותר, ואחריו נמשכים רבים, אך באמת הטיגון אינו אלא מותרות. המחיצה המבדלת בין ישראל לקב"ה היא אהבת המותרות, שכשאדם נמשך אחריהם, הוא הולך ופונה עורף לאלוקיו. כל ההריסות הגדולות אינן באות אלא מפני הנטייה למותרות. כי אם היו בני אדם מלמדים עצמם בסיפוק, היה מספיק לכל תוצאות הארץ, כדברי חובה"ל בשער הפרישות. ע"כ רמז במחבת שפעולתה על הכנת דברים יתירים שאין בהם הכרח כלביבות וכיו"ב, ולא פת ובשר מבושלים טבעי" (עין אי"ה ברכות לב, ע"ו).

העלון יוצא לאור ע"י
ישיבת כרם ביבנה
 www.KBY.org.il
לתגובות ולהארות:
 eshkolot@gmail.com

מערכת אשכולות
 הרב אורי בצלאל פישר
 יצחק זיטר

ואפשר להסביר מח' ראב"י וחכמים ע"פ הסברנו זה בשתי אפשרויות:

1. ראב"י סבר שבמקרה דן אף ללא עדים נאמן להפסידה כתובתה כדברי שמואל (כתובות ט:) האומר פתח פתוח מצאתי – נאמן להפסידה כתובתה מכיוון שחזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה. לכן זהו המקרה של מוציא שם רע בתורה, ואם מוכח כשקון (אפילו ע"פ השמלה) לוקה ומשלם.

חכמים: * מסכימים לסברת ראב"י, אך מכיוון שלגבי "ואם אמת היה" מפרשים בעדים, ממילא כל הפרשה בעדים, ולכן כל הפרשה אינה כפשוטה.

* חולקים על סברת ראב"י וסוברים שבמקרה שלו (ללא עדים) אינו נאמן להפסידה כדעת ר' אלעזר (שם ט.). לכן לא יכול להיות שהמקרה שבתורה היה כשטען לבד ללא עדים, אלא ודאי אין הפסוק כפשוטו. חובה לומר שמביא עדים, והיא מביאה עדים כנגדו, ורק אז לוקה ומשלם.

2. הן חכמים והן ראב"י סוברים שאינו נאמן להפסידה כתובתה ללא עדים, כדברי ר' אלעזר. ראב"י סובר שמסופר על מוציא שם רע ללא עדים, ואפילו אינו רוצה להפסידה כתובתה (או שרוצה ולא יודע שלא יועיל הלכתית) – שהרי אכן לא מופיע בפסוק שזה רצונו. לכן האשה, שכל רצונה הוא להפסיק שם רע שהוציא, מפריכה בעזרת השמלה לבד את דבריו, ובמקרה כזה – לוקה ומשלם. חיזוק להבנה זו ניתן למצוא גם בכך שכל עניין זקני העיר (בי"ד) מופיע רק כשצד האשה מביא הוכחה כשרוצה להעניש הבעל, ולא כשהבעל מוציא שם רע, לפי שאינו יכול לחייב בבי"ד. המשך הפרשיה מדובר כשהבעל הביא עדים לדבריו ("ואם אמת היה"), ואז נהרגת. חכמים סוברים שאין זה הגיוני שאינו רוצה להפסידה, שאז זה סתם לשון הרע (כמו עד אחד שמעיד) ולמה שיהיה כאן דין שונה¹. לכן חובה לומר שמדובר שרוצה להפסידה כתובתה, ואם כך – בהכרח מדובר שהביא עדים לטענתו שאיננה בתולה.

¹ לדעת ראב"י התורה ייחדה עונש לבעל המספר על אשתו שלוקה ונענש, מפאת חומרת המקרה.

בפרשתנו אנו קוראים על המוציא שם רע על אשתו. כאשר נמצא שקון – "ויסרו אותו וענשו אותו מאה כסף", ואם אמת היה – "וסקלוהו אנשי עירה באבנים ומתה". הברייתא בכתובות (מו.) מתארת את התהליך בבי"ד:

כיצד הוצאת שם רע? בא לבית דין ואמר פלוני, לא מצאתי לכתך בתולים, אם יש עדים שזינתה תחתיו - יש לה כתובה מנה; אם יש עדים שזינתה תחתיו יש לה כתובה מנה? בת סקילה היא! הכי קאמר: אם יש עדים שזינתה תחתיו - בסקילה, זינתה מעיקרא - יש לה כתובה מנה; נמצא ששם רע אינו שם רע - הוא לוקה ונותן מאה סלע, בין בעל ובין לא בעל, רבי אליעזר בן יעקב אומר: לא נאמרו דברים הללו אלא כשבעל.

כלומר נחלקו ר' אליעזר בן יעקב וחכמים האם אנו לומדים פרשה זו כפשוטה אם לאו. ראב"י לומד פרשה זו כפשוטה – מדובר כשבא עליה: התורה פותחת "כי יקח איש אשה ובא אליה", הבעל טוען "ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים", אביה טוען "ואלה בתולי בתי", ולבסוף "ופרשו השמלה" לברר. חכמים לומדים את הפרשה שלא כפשוטה, ואומרים שמדובר אף כשלא בעל. לדעתם הכוונה שבא אליה בעלילות וקרב אליה בדברים, וטענתו היא שלא מצא לבתו בתולים ע"י עדים שהעידו על כך (ומבררים הדין כשמלה חדשה). תוס' (ד"ה בשלמא) אומרים שאף לראב"י מדובר כשיש עדים דווקא, אחרת כיצד נהרגת אם אמת היה. על כך שואלים מה צורך ב"ופרשו השמלה", הרי לא תועיל להכחיש העדים? ועונים "וי"ל דסבר דלא מיחייב אלא אם כן העיז פניו לשנות הידוע, שמחציף להראות השמלה בלא בתולים לבית דין ונמצא שקון שהיא מלאה דם". וקשה – שאין נראה כן מהפסוק, ודאי לראב"י שהולך לפי הפשט בפסוק, שהרי אבי הנערה הוא מביא את השמלה ואומר "ואלה בתולי בתי" ורק אז "ופרשו השמלה". וחשבתי לבאר בשתי דרכים:

א. אכן ראב"י מוכרח לומר שהפרשיה "ואם אמת היה" נאמרה רק בעדים (והתראה) שנהרגת. אך בפרשיה לפני כן מדובר במקרה שאין עדים. שם מטרת הבעל להפסידה כתובתה ואינו מביא עדים, ואם שיקר – לוקה ומשלם אף שלא הביא עדים. כלומר כשבעל מוציא שם רע אף ללא עדים נאמן להפסיד כתובתה, וצריכה הנערה להביא השמלה להוכיח שלא כדבריו ויש דם בתולים, ואזי אינו נאמן לוקה ומשלם.

שאלה שבועית

ראש הישיבה, הרב בן ציון אלגאזי שליט"א

מתשובות בנין ציון (סי' לא) שפסק שאם לאחר שבירך ברכת השופר קודם שתקע, נטלו ממנו את השופר ואז קיבל שופר אחר, צריך לחזור ולברך. וצריך עיון מה שונה ברכת ספר תורה מברכת שופר?

בהל' קריאת ספר תורה (סי' קמג) מבואר שאם בירך ברכת התורה על ספר תורה ואחר כך נמצא פסול אינו צריך לברך עליה הברכה הראשונה עוד פעם דמה לי ספר תורה זה מה לי אחר. ובהל' שופר (סי' תקפה) הביא המשנה ברורה

להגיע בקלות גם לנכונות להשמיד את האחר, שלפי דמיונו עלול אולי להסיג את גבולו. אפשר והאנוכיות שאפיינה את מעשי עמון ומואב קשורה לאנוכיות הכרוכה בהבאת ממזר לעולם. הנואפים אינם שמים את ליבם לעתיד הילד העלול להוולד ממעשה הזנות, הם מרוכזים בעצמם ובהנאתם הרגעית בלבד. מסתבר גם שלא לחינם נתגלגל מעשה שכזה לידינו של לוט שהוא ורועיו פרשו באנוכיותם מאברהם וחברו לסדום ותרבותה.

נדמה שעל פי ביאור זה ניתן יהיה לפרש את משמעותו של השם 'ממזר'. בעל התורה תמימה בספרו 'תוספת ברכה' לפסוקנו כבר ביאר שייתכן ואות ע' נשמטה מן המילה 'ממזר' כשם שהיא מושמטת במקומות רבים [לדוגמא "וְאֵת הַבַּיִת יִקְצַע מִבַּיִת סָבִיב וְשָׁפְכוּ אֶת הַעֶפְרָא אֲשֶׁר הִקְצוּ אֵל מַחוּץ לְעִיר אֶל מְקוֹם טָמֵא" (ויקרא יד, מא)]. המילה 'הקצו' היא ככל הנראה קיצור של המילה 'הקציעו'. ניתן איפוא לשער¹ כי שורשה של המילה 'ממזר' הוא 'מָעַם-זָר'. על פי פשוטה של המילה 'עם' משמשת ככינוי לבעל שהרי כך קראנו בפרשת אמה עבריה: 'אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לוֹ יַעֲדָה וְהִפְדָּה לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשַׁל לְמַכְרָהּ בְּבִגְדוֹ בָּהּ'. ופירוש עם נכרי הוא איש/בעל אחר. אולם לדרכנו ניתו להעניק משמעות נוספת לביטוי 'עם זר'. הממזר אינו יכול לחבור לעם ישראל שהרי הוא דומה לעם זר. יסוד יצירתו התלויה באנוכיות הזרה לישראל אינה מאפשרת לממזר להפוך לחלק מעם ישראל.

ורמז יש בדבר בכל המקרא כולו מופיע ה'ממזר' בראשי תיבות פעם אחת: טוב פת חרבה ושלנה בה (מבית לא) זבחי ריב. הריב בבית העשיר אינו מקרי הוא בא דווקא בשל העושר ורדיפת התענוגות המורגלים בו. אותה רדיפת תענוגות אנוכיות/סדומית היא שהובילה את לוט ומשפחתו לתהומות האנוכיות הממזרית שאין ממנה דרך חזרה

גם בפני הממזר לא ננעלו שערי תקנה. יכול הוא הממזר לישא שפחה ובניו/בניה יהיו עבדים, [שאינם מיוחסים אחריו] שלאחר שחרורם יוכשרו לבוא בקהל. יוותר הממזר על מעמדו וישא לאשה שפחה. ימשיך אותו ממזר ויוותר גם על מעמדו של בנו אלו יוולדו כעבדים ללא קשר של יחוס אליו. או אז יוכל זרעו להסתפח אל קהל ה' המאופיינים כרחמנים, ביישנים וגומלי חסדים.

לא משלנו מרוחק ואחר

יושב לבדו לעצמו בן ממזר

שָׁרִיד אַחֲרוֹן לְסָדוֹם עֲמוּזָה

עֲשׂוֹק בְּדַמְעוֹת לְלֹא כְּפָרָה

חֲתוּךְ וְקִטּוּעַ כְּמוֹ מַעַם זָר

מִמְעֵי הַשְּׁפָחָה אֲלֵינוּ יוֹחֵזֵר

איסורו של הממזר שנתפרש בפרשתנו הוא מן האיסורים הגורפים והחד משמעיים שבתורה. התורה מרחיקה כל סיכוי של צאצאי הממזרות מכניסה אל קהל ה'. והשאלה מה טיבו של איסור זה עולה מאלוה. אין ספק כי חלק מממשמעותו של איסור הממזרות הוא רצונה של התורה למנוע את העבירה מלכתחילה על ידי איסור הנישואין של צאצא העבירה.

אולם מעבר לכך נראה מתוך הקשרה של הפרשה, כי הממזרות נושאת בחובה קלקול נפשי ומדוּתֵי המלווה את בניו ובני בניו של הממזר לאורך שנים רבות.

לא לחינם כרכה התורה את איסור הממזר עם איסורם של עמונים ומואבים, שהרי כך נסמכו הפרשיות:

(ג) לא יבא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה':

(ד) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם:

מחד, סמיכות הפרשיות מלמדת כי איסורם של העמונים והמואבים הוא בשל הממזרות התלויה ביסוד יצירתם. מאידך, הפסוק הבא נותן טעם נוסף לאיסור ומנמק אותו בהתנהגותם המכוערת של עמון ומואב.

(ה) על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרם לקללך:

ישנו פער עצום בין: 'אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים', שהוא רק מניעת טובה, לבין 'אשר שכר עליך את בלעם.. לקללך', המבטא רצון להשמדת ישראל. פער זה יכול להיות מוסבר בלימוד גדול שמלמדת אותנו התורה: האנוכי, שאינו מוכן לפרוס מלחמו ומימיו לאחר, מסוגל

¹ בשונה מהשערתו של ה'תוספת ברכה' עיין בדבריו שם.

מי שמתנדב מתוך רצון לתרום מרגיש צורך להתנצל ולהסביר שיש בזה משום מיצוי עצמי וכדו'. לכן חטא זה פוגם בשורש האדם ומרעיל את החברה.

האונס והמפתה נכשלו והכשילו, אבל מוציא שם רע מזלזל בכל מושג הקדושה. בכך שהטיל ספק בטהרת בת ישראל, גורם הוא לזלזל בכל מושג הצניעות (דוגמא לדבר, כאשר אנו שומעים על כשלוני בעניינים של קדושה בין שומרי תומ"צ, זה גורם לחשוב שכל הצניעות הקיימת בחברה הינה רק כלפי חוץ, וכאשר רב או ת"ח נחקר במשטרה, אנו מפקפקים בכל הת"ח שמא אין תוכם כבדם. ודי למבין כי אין ראוי להאריך בזה). ולכן השם-רע הוא על "בתולת ישראל" – כלל ישראל כולו; נפגמת אוירת הקדושה בכלל כולו כאשר מתפרסם קלונה של זו, ואם שקר הדבר, הרי חטאו מעל ומעבר לכשלוני תאווני פשוט.

ומאיך, אם אמת הדבר, מחייבת התורה לרדת לשורש הדברים ולבודקם, לברר את קדושת בנות ישראל, עד הדגשה שהפגם מתייחס למשפחה זו בלבד ולא לכלל כולו.

בכל המאבקים בנושאי הצניעות בהנהגה הראויה לבנות ישראל וההנהגה הראויה לקשר בין גברים ונשים, הרי שמלבד ההלכה והאיסורים הכרוכים בכך, יש חסרון עצמי באופן הדיבור והזלזול שפשט בין שומרי המצוות המקילים על המקפידים; גם אם נניח שיש מקום להקל, הזלזול בחומרה הוא זלזול בערך הזה עצמו, שהוא נמצא אף בלימוד פשוט של ההלכה ומראיית ההנהגה המקובלת אצל יראי ה' במהלך הדורות, אותה הנהגה עצמה שהעולם המערבי והחברה החילונית – המאמצת כל שלילי בתרבות העולם – מזלזלים בה; מן הראוי להתרחק מחברת אנשי ההבל הליצנים, ולהידבק בחברת יראי ה' ועוסקי תורתו.

בדיני נערה בתולה נמנו שלשה עניינים: אונס, מפתה ומוציא שם רע. המכנה המשותף לשלשת עניינים אלה הוא סכום הכסף המקביל לכתובה (אף שמוציא שם רע הוא מאה כסף, מבואר ברמב"ם במו"נ שעונש זה הוא כפל כתובה). הקלקול בשלש עבירות אלה אינו הנזק – במובן של חבלה – וגם לא עבירה של ביאה אסורה, אלא הזלזול בכבודה של בת ישראל, שהחוטא זלזל בה – במעשה או בדיבור – במקום להתייחס אליה באופן המכובד והראוי של אישות ע"י נישואין.

אמנם מצינו בדיני מוציא שם רע עניינים שמייחדים אותו ומבדילים מכל עונש אחר, מלבד חומרתו, גם בכפילתו: בניגוד לכלל ההלכתי הרגיל של קלב"מ, הוא מקבל גם עונש "איסורי" (מלקות) וגם עונש ממוני. ברצוני לציין שתי נקודות: א. המושג "בתולת ישראל" שמופיע רק במוש"ר. ב. במידה והשם-רע התברר כאמת, הרי שנסקלת בפתח בית אביה, בניגוד לכל עונש אחר, שעיקרו בפתח בית הדין או בשער העיר.

בזוה"ק מבואר שהמושג "בתולת ישראל" מתייחס לא לנערה המסוימת אלא לכלל ישראל כולו. וצ"ב גם לפי קט שכלנו.

מצינו בחז"ל שראו בחטאי הדיבור למיניהם (לשון הרע, רכילות והוצאת שם רע) חומרה מיוחדת מעבר לעבירות אחרות, עד שהוציאו את כת מספרי לשון הרע מהכלל ופסקו שאין להם חלק לעוה"ב. וטעמים רבים נאמרו בזה. וכך לשון הרמב"ם בסוף הלכות טומאת צרעת: "וזה דרך ישיבת הלצים הרשעים, בתחילה מרבים בדברי הבאי... ומתוך כך באים לספר בגנות הצדיקים... ומתוך כך יהיה להם הרגל לדבר בנביאים ולתת דופי בדבריהם... ומתוך כך באים לדבר בא-להים..." יע"ש באורך דבריו.

כל עבירה נעשית מהתגברות היצר על האדם והאדם נכשל, ואמנם צריך להיענש, אבל אין העבירה מבטלת לגמרי צורת האדם והחברה; הרי עצם הוויית האדם – שְׁקָל הניתן בגוף – מועד הוא להיכשל, והתורה שתורת חיים היא, מדריכה את האדם והחברה כיצד לצמצם את השפעת הכשלוני ולבנות את חייו בפרט ובכלל על דרך התכלית הראויה.

חטא הלשון שונה הוא בכך שהוא מערער את כל צורת האדם. העוסק בכך הוא הריק מתוכן, הלץ, אשר בדבריו מבטל את כל הערכים ואף את מושג הערך (וכל אחד יבדוק בעצמו כמה התקשורת יוצרת צניעות וזלזול בכל מושג הערכים, עד שאפילו